

NĚKTERÉ ÚVAHY K REFERÁTU PROFESORA HANSE THIEMEHO "DAS HEILIGE RÖMISCHE REICH UND SEINE GLIEDER (1200-1806)"¹

Vladimír Michajlovič Koreckij

Ačkoli si profesor Thieme ve svém referátu vzal za úkol zkoumat vztah mezi "Svatou římskou říší" a jejími "členy", překročil rámec svého tématu, když tvrdil, přímo odpovídaje na řečnickou otázku Faustova žáka:

"Milá Svatá římská říše,
jak to, že ještě držíš pohromadě?"

že to bylo umožněno vznešenou říšskou myšlenkou, "povýšenou na náboženskou a mystickou představu, která se projevila v úctě k říšským klenotům, trvajícím už po staletí." Nato profesor Thieme opustil historickou půdu svého tématu a přešel na pole čistě politických úvah o "významu ideálních momentů při slučování rozmanitých organismů ve federativní státní útvar nebo při jejich stále obnovované integraci přes protichůdné politické zájmy."

Ale ten, kdo se bude zabývat historií vzájemných vztahů mezi říší a jejími členy, bude muset uznat, že nebyly určovány "ideálními momenty", nýbrž reálnými hospodářskými a politickými podmínkami existence této říše.

Profesor Thieme datuje Svatou římskou říši od franckého císaře Karla Velikého. Jeho říši definuje jako "einen Einheitsstaat" zřejmě proto, aby v něm našel zdroj budoucí národní jednoty říše, která teprve od XV.stol. byla nazývána "Svatá římská říše německého národa". Připomeneme-li si, že moc Karla Velikého a jeho nástupců se opírala o výboje, které podnikali na východ a do Itálie, aby tím rozšířili svou moc na celý svět, který považovali za dostupný, pochopíme, proč se začali považovat za nástupce Římské říše (Imperium Romanum), od níž převzali myšlenku světové říše (Imperium totius universi), přičemž tuto myšlenku přenášeli do úplně jiných historických podmínek, kdy se utvářela jiná třídní struktura vlastnictví a moci.

Vzniká feudální soustava vlastnictví spjatá s růstem třídního rozvrstvení, s rostoucím procesem podrobení svobodných rolníků - členů ob-

¹ Diskuzní příspěvek akademika AV USSR V.M.Koreckého (Kyjev) na XIII.Mezinárodním kongresu historických věd dne 21.srpna 1970 (Mezinárodní asociace pro dějiny práva a institucí). Srov.francouzskou verzi, kterou přinesl "Bulletin d'information de l'Association internationale d'histoire du droit et des institutions", No 6, Leiden, prosinec 1970, str.5-9.

činy i kolonistů, jenž zase vzbuzoval jejich stále větší odpor proti útlaku, čím více se mocní snažili dobývat stále nové a nové země, aby si podrobili stále nové a nové kmeny a národy - na východě pro rozšíření oblastí obdělávaných nevolníky, na jihu pro vyloupení bohatství tam nahromaděného.

K upevnění své třídní nadvlády v boji proti utlačovaným byli feudální panovníci v určitých historických obdobích nuceni usilovat o centralizaci moci, o "jednotu" říše. Ale feudální soustava vlastnictví určovala feudální, hierarchickou soustavu vlády, "mnohopatrovou" soustavu potlačování základních výrobců (rolníků), soustavu, která také vedla k rozpadu říše a jež jen občas vedla k určité míře její centralizovanosti, sjednocení, a to buď za účelem výbojů nebo k potlačení povstání poddaného a nevolnického obyvatelstva.

Musíme poznamenat, že tendence k centralizaci moci v říši byla oslabována soupeřením církevních a světských feudálů. Katolická církev, organizovaná rovněž podle feudálních, hierarchických zásad, tíhla k Německu, císařové k Itálii. Vzplanul boj mezi papežstvím a říší o prvenství, o nadvládu.

Papežové se odvolávali na Ecclesia Universalis, císařové hlásali Imperium universum. Boj "dvou mečů", krvavý boj, jenž vysiloval země, trval dlouho. A ačkoli císařové se považovali za "ochránce křesťanstva", a nazývali říši "Sacrum Imperium Romanum", moc říše stále slábla: již koncem XIII.století se projevil rozklad říše a posílení vlivu papežů. "Saské zrcadlo" zaznamenává (v čl.I), že "papeži je určeno jezdit koňmo, ... na bílém koni, a císař mu má držet třmen, aby sedlo neklouzalo". A papež Bonifác VIII. (na rozhraní XIII. a XIV.stol.) mohl prohlásit: "Ego sum papa, ego sum imperator".

S rozvojem třídního rozvrstvení sílila moc místních duchovních i světských feudálů, rostla města, která se někdy sdružovala v obranné svazy k boji proti feudálům, loupeživým rytířům a vlastním plebejcům.

Engels poznamenal (v Zápisech o Německu, Archiv Marxe a Engelse, sv.X, str.343),² že koncem XV.stol.se Německo stále více drobilo,ústředí stále více sláblo, že jeho jednotlivé části byly ještě od sebe úplně izolovány, nebyly mezi nimi žádné styky atd., že i svazy měst byly izolovány.

Je třeba poznamenat, že B.Engels přitom upozorňoval, že Německo zahrnovalo i francouzské a slovanské oblasti a považovalo Itálii za svůj majetek a Řím za své centrum - *nebylo* tedy národním komplexem." Můžeme dodat, že korunování za císaře musela předcházet volba za římského krále. A to se požadovalo i v době, kdy k návru říše se začala

² Citováno podle ruského textu. Česky nevyšlo. Pozn.překl.

připojovat slova "německého národa" (nationis Teutonicae). Neznamenal to snad - když "národní komplex" neexistoval - že "německý národ" se považoval za vládce jiných národů zapojených do říše?

Roztříštěnost říše byla v podstatě potvrzena ve XIV.stol. ve Zlaté bula z roku 1356, kterou K.Marx nazval "Základním zákonem plurality moci v Německu". Bula byla vydána, jak se v ní uvádělo, "aby nebylo svárů mezi kurfiřty Svaté říše, aby se předešlo budoucímu nebezpečí svárů a neshod mezi nimi." Ale ze všeho nejméně se v ní projevovala péče o říšskou moc a ze všeho nejvíce zájem o privilegia knížat, spojovaný se zjevnou snahou upevnit moc nad utlačovaným obyvatelstvem metodami nejkrutějšího teroru, převzatými od pozdní římské říše. Zlatá bula tedy byla pouze odrazem upevňování absolutismu knížat, proto také byla nazývána "bullou kurfiřtů".

* * *

Profesor Thieme mluví o členech (Glieder) říše a tvrdí, že byli "dokonce mladší než jejich hlava a že od samého začátku nebyli samostatní a měli odvozenou moc". Ale byla jejich moc opravdu "odvozená", tj.darovaná císařem? Nebyl tento proces obrácený? Je zajímavé, že Saské zrcadlo (kniha III, čl.LIII) napsalo:

"1. Každá německá země má svého vévodu: saská, bavorská, franská a švábská. Všechny bývaly královstvími. Později jim změnili jména a krále začali nazývat vévody, když porazili Římany. Ale zachovali si knížata jako vasaly a léna s praporcem pod týmž jménem. Později jim císařové odňali i knížata i léna s praporcem."

V pozdější době za rozkladu říše upevňovali feudální panovníci stále více svou moc, která již byla centralizována. Karel Marx zdůraznil při svých "Chronologických výpiscích" z prací historiků jako byl Schlosser a jiní, že po Maxmiliánově smrti "dějiny Německa byly pouze rozvojem moci knížat loupežnou cestou."³

* * *

Profesor Thieme se zabývá vztahem tehdejších stavů k "ústřední moci". Staví přitom proti sobě na jedné straně zřídná knížata a pány (Fürsten und Herren), uváděje, že "v tomto směru nebyl podstatný rozdíl mezi duchovními a světskými knížaty", a na druhé straně poddané rolní-

³ Citováno podle ruského textu - pozn.překl.

ky a města. Tvrdí, že "u rolníků, poddaných, kolonistů a nevolníků těšil se císař v říši odedávna úctě a důvěře". Ale sotva lze mluvit o "úctě a důvěře" (Ansehen und Vertrauen) poddaných a nevolníků vůči císaři a říši. Čím by se pak dala vysvětlit častá povstání a dokonce selské války? Stačí jen jmenovat povstání v XIII.stol. vedené "Dřevákem", husitské války (XV.stol.), které B.Engels charakterizoval jako českou národní selskou válku proti německé šlechtě a proti nadvládě německého císaře," a zejména Velkou selskou válku v roce 1525, na kterou říšský sněm v Řezně (za Karla V.) odpověděl "Carolinou" s jejími vrcholně krutými tresty. Je pravda, že občas v různých zemích mezi utlačenými rolníky se spřádaly sny o dobrém, moudrém králi, o "selském králi". I v Německu se tehdy snilo o "dobrém selském císaři". Také Thiele Kolun, nazývaný "Dřevák", se prohlásil za císaře místo tehdejšího císaře.

Profesor Thieme řekl o městech, že "rovněž věděla, zač mají říši děkovat", ačkoliv sám podotkl, že města nesporně dychtivě toužila po tom, aby upevnila svou autonomii a státnost (Staatlichkeit) na účet říše.

* * *

"Jednota", která zdánlivě byla ztělesněna ve "Svaté říši", byla iluzorní. Marx a Engels napsali v Německé ideologii:

"Roztříštěnosti zájmů odpovídala roztříštěnost politické organizace, malá knížectví a svobodná říšská města. Kde by se vzala *politická* koncentrace v zemi, které chyběly všechny *hospodářské* podmínky takové koncentrace?"⁵

Je tedy přirozené, že moc císaře byla podle slov K.Marxe "iluzorní". A teprve tehdy, když s rozvojem kapitalismu se vytvářely hospodářské styky mezi jednotlivými knížectvími různých stupňů, vznikly podmínky pro utváření velkých národních států a pro realizaci myšlenky národní pospolitosti spjaté s tímto procesem.

B.Engels napsal ve svém spise "Úloha násilí v dějinách": "S rozvojem obchodu, zemědělství, průmyslu a tím i společenského mocenského postavení buržoazie vzrůstalo tedy všude národní cítění, roztříštěné a utlačené národy žádaly jednotu a samostatnost."⁶

⁵ K. M a r x , B. E n g e l s , V. I. L e n i n , K dějinám Československa a československého dělnického hnutí. II.díl, str.140. Vyd.NPL, Praha 1963.

⁶ K. M a r x a B. E n g e l s , Spisy, čes.vydání sv.3, str.195, vyd. SNPL, Praha 1958.

⁷ K. M a r x a B. E n g e l s , Spisy, čes.vydání sv.21, str.437, vyd. Svoboda, Praha 1967.

G.Hegel, jenž hodnotil situaci Německa na rozhraní XVIII. a XIX. století, které si tehdy ještě zachovávalo podle slov K.Marxe (Archiv M. a E., rus.vydání sv.VII, str.97 - česky nevyšlo pozn. překl.) "centralizaci moci knížat v decentralizovaných částech Německa",⁷ mohl tehdy téměř oprávněně prohlásit: "Německo již není státem." Spatřoval "v německé státní struktuře (Staatsgebäude)... pouze úhrn práv, která jednotlivé části odňaly celku." Ať hodnotíme tyto výroky velikého filosofa jakkoli, je nutno přiznat, že v jeho době se "Svatá říše" držela pouze jako formální plášť, který byl v roce 1806 odhozen. Zbyly jednotlivé německé státy s různým zákonodárstvím, měnovými soustavami, celními hranicemi atd. Tyto státy jednou žily v nepřátelství, jindy se dočasně sdružovaly ve skupiny pro konkrétní účely.

Ale úsilí o sjednocení sílilo. Nutily k tomu hospodářské podmínky. B.Engels napsal v citovaném spise (Úloha násilí v dějinách - pozn. překl.): "požadavek jednotné 'vlasti' měl velmi materiální pozadí ... byl to požadavek praktického obchodníka a průmyslníka vyvěrající z bezprostředních potřeb obchodu, požadavek odstranit všechno to haraburdí malých státeků, které stálo v cestě volnému rozvoji obchodu a řemesla, požadavek odstranit všechny zbytečné třenice, které musel německý obchodník nejprve doma překonat, chtěl-li vystoupit na světovém trhu, a jichž byli všichni jeho konkurenti zbaveni."⁸

V tehdejších třídních podmínkách panství majetné buržoazie a jun-kerů byla tedy tato snaha o sjednocení odůvodněna historickou situací a stala se "hospodářskou nezbytností".

Tak by byl mohl prof.Thieme odpovědět na uvedenou otázku Faustova žáka.

⁷ Tato Hegelova slova jsou uvedena v referátě prof.Thiemeho, jenž s nimi v podstatě souhlasí. Jiné hledisko zastává prof.F.Berber ("Lehrbuch des Völkerrechts, 1960, sv.I, str.20). Považuje Hegelovu myšlenku za neopodstatněnou kritiku říše, neboť podle Berberova názoru vůbec říše nebyla státem, nýbrž sdružením (ein genossenschaftlicher Verband) na způsob Britského společenství národů.

⁸ K. M a r x a B. E n g e l s , Spisy, čes.vydání sv.21, str.440-441, vyd. Svoboda, Praha 1967.